

השפעת התצוגה הוויזואלית של כתב התווים על חוויית הזמן בקרב לומדי נגינה צעירים ת. יובל

האוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים, ישראל

מחקר זה בוחן כיצד משפיעה התצוגה הוויזואלית של כתב התווים על פרשנותם של רכיבים מרכזיים בארגון הטמפוראלי במוסיקה, בקרב ילדים הלומדים נגינה. ההנחה העומדת בבסיסו היא, כי לתצוגה הוויזואלית הנתפסת כמפה גראפית של זרימת המוסיקה, ובפרט לאופן הפריסה של ה"אירועים המוסיקליים" (התווים) מבחינת דחיסות ו"אורך המסלול" (אורך החמשה), השפעה על חוויית הזמן בקרב ילדים בשלבי לימוד הנגינה הראשונים. הביסוס התיאורטי למחקר שואב טיעונו מתיאוריית המטאפורה המושגית. תיאוריית זו מתייחסת ליכולת חשיבה אנושית, אשר באמצעותה מומשגים תחומי התנסות שלמים של האדם באופן שיטתי, במונחים של תחומי התנסות אחרים.

המטאפורה המושגית הרלוונטית לעבודה היא זו הקושרת בין זמן למרחב, ובאופן מפורט יותר- בין תנועה בזמן לבין תנועה במרחב (Johanson & Larson, 2003¹). לפי מטאפורה זו, מהווה החמשה אנאלוגיה לנתיב או למסלול אשר על פניו מתרחשת התנועה המוסיקלית (הפיקטיבית), והתווים נתפסים כציוני דרך המצויים על פני הנתיב. כיוון שכך, עקרונות התנועה במרחב יכולים להיות ממופים, לרוב באופן בלתי מודע, אל כתב התווים, ומהם תנבע הפרשנות של ארגון הזמן במוסיקה, ובפרט הפרשנות המתייחסת למפעם הנגינה. פרשנות זו עלולה להיות שגויה, כיוון שבמקרים רבים אינה תואמת את עקרונות כתב התווים הקונבנציונאלי.

לצורך בחינת השאלה המחקרית עוצבה סדרת מטלות הכוללת שני סוגים עיקריים של משימות: משימות שמטרתן לבחון את שלב ההתפתחות בו נמצא הנבחן (לפי Piaget, 1969) ואת מידת הבנתו את כתב התווים (במטרה לשלול אפשרויות השפעה שמקורן בשלב התפתחותי או בהעדר הבנה בסיסית של כתב התווים), ומשימות ביצוע-נגינה. משימות הנגינה, כמו גם אלו שנועדו לבחון הבנה של כתב התווים, התבססו על מנגינות פשוטות שנכתבו לצורך מחקר זה, אשר בהן הוצגו פריסות מרחביות שונות של החומר המוסיקאלי, תוך מניפולציה של משתני אורך החמשה, ודחיסות התווים על פניה. נגינת הנבחנים הוקלטה, וממנה הופקו נתוני המֶשֶׁך והמפעם.

ממצאי המחקר מציגים השפעה מובהקת של התצוגה הוויזואלית: ככלל, נמצא שדוגמאות תווים בעלות דמיון מבחינה וויזואלית נוגנו במפעם דומה, בעוד דוגמאות בעלות שוני וויזואלי, נוגנו במפעם שונה, למרות תוכן המוסיקאלי הזהה. בנוסף- בדוגמאות הנגינה בהן בוצעה המניפולציה על "תמונת הדרך" המלאה, ככל שהחמשה הוצגה כקצרה יותר מבחינה הצגתה הוויזואלית, או כדחוסה יותר- מפעם נגינתה נמצא גבוה בהשוואה למנגינה מקבילה שפריסתה ארוכה ודלילה יותר. השפעה זו ניכרה למרות העובדה שמרבית הילדים אובחנו כנמצאים בשלב התפתחות שמאפשר הבנה של כתב התווים ואף הוכיחו הבנה זו בשאלות הישירות המתייחסות לעקרונות כתב התווים. יתרה מזו, ההשפעה הוויזואלית היתה כה חזקה, שהשתמרה גם כאשר לפני הנגינה הוטרם מפעם נגינה באמצעות מטרונום. לעומת זאת, בדוגמאות בהן המניפולציה הוגבלה למקטע יחיד במהלך החמשה כגון תיבה בודדת - לא ניכרה השפעה לתצוגה הוויזואלית פרט למקרים בהם המניפולציה חלה על התיבה הראשונה.

תוצאות המחקר מראות, שההשפעה של המידע הוויזואלי היא אוטומטית, עמוקה, וקשורה ככל הנראה להתנסות אמיתיות במרחב האמיתי המיובא לתוך הנגינה, ובכך מראה כיצד גישות כמו זו של ג'והנסון ולרסון אכן מתארות הבט מהותי לחשיבה האנושית בכלל, ולחשיבה המוסיקלית בפרט.

מעבר לתרומה התיאורתית, למחקר השלכות מעשיות לגבי הוראת נגינה, כמו לדוגמה אימוץ גישת "צליל לפני סמל", לפיה, הילד הלומד נפגש עם סמלי התווים רק לאחר הכרת הצלילים, המלצה שימוש במטרונום לצורך יצירת הפרדה בין הרכיב הוויזואלי (כתב התווים) לאודיטורי (מפעם הנגינה), המלצה לכתיבה פרופורציונאלית ועוד.

Johnson, M. & Larson, S. (2003). "Something in the way she moves": Metaphors of musical motion. *Metaphor and Symbol* 18/2: 63–84.

Piaget, J. (1969) *The psychology of the child*. London. Routledge & Kegan Paul

¹ השניים התייחסו למוסיקה בכלל כמטאפורה לתנועה במרחב. ההשאלה לכתב התווים ולפרשנותו- מקורית שלי.